
**Sprawozdanie z konferencji naukowej
pt. *Kazimierz Zakrzewski. Historia i polityka,*
Łódź, 15 listopada 2013 r.**

Wraz z końcem cyklu konferencji poświęconych Oskarowi Haleckiemu pt. *Oskar Halecki i jego obraz Europy. Łódź 2010, 2011, 2012*, zrodziła się potrzeba, aby przybliżyć osobę innego historyka okresu międzywojennego, Kazimierza Zakrzewskiego. Postać ta nie tak sławna na świecie jak jego kolega po piórze, ale o ugruntowanej pozycji badacza antyku i Bizancjum w Polsce. Zakrzewski to teoretyk syndykalizmu, widzący w tym nurcie szansę rozwoju Polski, działacz społeczny, pragnący wcielić w życie idee, którym był szczerze oddany. Aby zaprezentować barwną i wielowymiarową osobowość, jaką był ten historyk, dnia 15 listopada 2013 r. na Uniwersytecie Łódzkim odbyła się ogólnopolska, interdyscyplinarna sesja naukowa pod znamienym tytułem: *Kazimierz Zakrzewski. Historia i polityka*. Celem spotkania było ukazanie Zakrzewskiego-bizantynologa i Zakrzewskiego-syndykalisty, a do wymiany poglądów różnych badaczy doprowadziła pomysłodawczyni konferencji, dr hab. Małgorzata Dąbrowska prof. UŁ (Katedra Historii Średniowiecznej). W zorganizowaniu przedsięwzięcia udział wzięli także pracownicy Katedry Historii Polski Najnowszej, kierowanej przez prof. dr. hab. Kazimierza Badziaka. Obok Uniwersytetu Łódzkiego, honorowego i finansowego patronatu udzielił: Muzeum Historii Polski, Polskie Towarzystwo Historyczne, Rada Ochrony Pamięci Walki i Męczeństwa oraz Instytut Pamięci Narodowej. Gośćmi specjalnymi byli krewni H. Evert-Kappesowej, Anna i Ryszard Podhoreccy. W obradach uczestniczyli naukowcy z Krakowa, Warszawy, Lublina, Poznania, Białegostoku i Łodzi. Konferencję otworzył prorektor do spraw nauki, prof. dr hab. Antoni Różalski. Tematyka spotkania była zróżnicowana, ale można wydzielić trzy zasadnicze rodzaje zagadnień.

Konferencję rozpoczęło wspomnienie M. Dąbrowskiej pt. *Halina Evert-Kappesowa – uczennica Haleckiego i Zakrzewskiego*, w którym autorka ukazała koleje losu profesor Evert-Kappesowej, jej związki z Łodzią i kierunki badawcze, wskazujące na filiacje uczonej z obydwoma historykami. Rozważaniom biograficznym poświęcone były wystąpienia pięciorga badaczy. Doktor hab. Lidia Kor-

czak z Uniwersytetu Jagiellońskiego, autorka referatu pt. *Stanisław Zakrzewski. Człowiek i jego dzieło*, skupiła się na przybliżeniu postaci Stanisława Zakrzewskiego, stryja Kazimierza. Stanisław Zakrzewski był historykiem i publicystą, a pod koniec życia zainteresował się sprawami politycznymi. Zgodnie ze swą dewizą, że zaangażowanie w politykę pozwala zrozumieć historię, zajął fotel senatora z ramienia BBWR. W swojej pracy naukowej cechował się bardzo dobrym warsztatem, erudycją i rozwiniętym zmysłem syntezy. W badaniach stawiał odważne hipotezy, choć niektóre z nich nie wytrzymały próby czasu. Magister Maciej Janik, także z Uniwersytetu Jagiellońskiego, w referacie pt. *Fizyka i historia. W kręgu rodzinnym Kazimierza Zakrzewskiego*, nakreślił obraz inteligentkiego otoczenia, w jakim dorastał przyszły bizantynolog. Jego babcia była redaktorką i działaczką walczącą o prawa kobiet, matka – powieściopisarką, ojciec – fizykiem, a stryj – historykiem. Autor wystąpienia dostrzegł znaczny wpływ Stanisława Zakrzewskiego na życiowe wybory bratanka. Późniejsze lata życia badacza Bizancjum przedstawił dr hab. Tadeusz P. Rutkowski z Uniwersytetu Warszawskiego w referacie pt. *Kazimierz Zakrzewski na Uniwersytecie Warszawskim*. Prelegent sugerował, że to S. Zakrzewski podsunął kandydaturę bratanka do objęcia Katedry Bizancjum na Uniwersytecie Warszawskim. W 1934 r. uczelnia zgodziła się na stworzenie nowej jednostki naukowej, która rozpoczęła działalność z początkiem roku akademickiego 1935/1936. K. Zakrzewski jako kierownik katedry i dydaktyk prowadził wykłady codziennie, co było rzeczą niespotykaną, ale dobrze obrazującą jego metodyczność i obowiązkowość. Doktor hab. Grzegorz Mazur z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz mgr Tomasz Romanowicz z Uniwersytetu Łódzkiego ukazali okres życia K. Zakrzewskiego związany z Lwowem. G. Mazur w prelekcji pt. *Kazimierz Zakrzewski na lwowskiej scenie politycznej* barwnie odmalował działalność Zakrzewskiego w *Grupie Stu* oraz jego związki ze „Słowem Polskim”. Swoje wizje i przemyślenia polityczne K. Zakrzewski próbował wcielać w czyn, wiążąc się ze strukturami robotniczymi, co przybliżył słuchaczom T. Romanowicz w wystąpieniu pt. *Kazimierz Zakrzewski i Związek Związków Zawodowych*. Zakrzewski funkcjonował w strukturach ZZZ okręgu lwowskiego w latach 1931–1939, a szczególną aktywność ujawnił od 1936 r. Od połowy lat trzydziestych uczestniczył w spotkaniach Rady Naczelnej ZZZ, choć nie był jej członkiem. W ruchu syndykalistycznym należał do jego radykalnej części.

Druga grupa referatów przybliżyła postać Zakrzewskiego – historyka. Choć międzywojenny badacz na początku swej drogi naukowej zajął się starożytnością i tej tematyce poświęcił najwięcej miejsca, to w pamięci naukowców i studentów zapisał się dzięki pierwszemu podręcznikowi do historii Cesarstwa Wschodniego: *Dzieje Bizancjum 395–1204*. Czterej prelegenci skupili się na analizie koncepcji historycznych uczonego w ujęciu historiograficznym. Michał Kozłowski w referacie pt. *Kazimierz Zakrzewski na tle badaczy starożytności okresu międzywojennego* skonfrontował poglądy historyczne bohatera konferencji z zapatrywaniami innych historyków. Autor położył szczególny nacisk na wykazanie różnic między K. Zakrzewskim a Tadeuszem Wałek-Czarneckim, dotyczących roli chrześcijaństwa w upadku Cesarstwa Rzymskiego. Tak samo istotne było ukazanie łączności poglądów między polskim badaczem a Henrim Pirenem na temat końca starożytności, który obaj widzieli w VII w., co zdecydowanie odrzucał między innymi Marian Henryk Serejski. Szczegółowym badaniem teorii historycznych K. Zakrzewskiego zajęli się dr hab. Marcin Pawlak z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, dr hab. Jan Probstko-Prostyński z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, prof. dr hab. Maciej Salamon z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pierwszy z prelegentów w referacie pt. *Kazimierz Zakrzewski – badacz antyku* zaprezentował dociekania K. Zakrzewskiego na temat samorządu miast Achai rzymskiej, których obywatele mieli równe prawa. J. Probstko-Prostyński, autor wystąpienia pt. *Upadek świata antycznego i początki Bizancjum w badaniach Kazimierza Zakrzewskiego*, przedstawił ewolucję stanowiska K. Zakrzewskiego, gdy idzie o powody upadku Cesarstwa, których historyk międzywojenny z początku upatrywał w religii chrześcijańskiej, a po dekadzie badań – w najazdach arabskich. Narodziny Cesarstwa Wschodniorzymskiego sytuował tuż po śmierci Teodozjusza I w 395 r., nie traktując roku 476 jako końca antyku. Wątek nieklarownej cezury między starożytnością a średniowieczem był punktem wyjścia rozważań M. Salamona pt. *Kazimierza Zakrzewskiego wizja średniowiecznego Bizancjum*. Prelegent zauważył, że państwo bizantyńskie nigdy nie zostało przez Zakrzewskiego dokładnie zdefiniowane, a badania nad nim trwały zaledwie trzy lata, czyli od momentu objęcia Katedry Bizancjum na Uniwersytecie Warszawskim w 1935 r. W każdym razie ten obraz Cesarstwa Wschodniego daleki był od *Byzantine Commonwealth* Dymitra Oboleńskiego. Pisząc o władzy bizantyńskiej, K. Zakrzewski upatrywał w cesarzu tylko polityka, dy-

stansując się tym samym od teorii przedstawiającej *basileusa* jako namiestnika Boga na ziemi, co wynikało ze światopoglądu uczonego, dalekiego od eksponowania spraw religijnych.

W życiu K. Zakrzewskiego równorzędne miejsce z historią zajmowała polityka. Uczony nie tyle zajmował prominentne stanowiska czy działał na scenie politycznej *sensu stricto*, ile poświęcił się zagadnieniom ideologicznym, a nawet tworzeniu podstaw teorii syndykalizmu w Polsce, w której upatrywał drogi rozwoju dla Rzeczypospolitej. Doktor hab. Rafał Chwedoruk z Uniwersytetu Warszawskiego w odczycie pt. *Francuscy ideowi mistrzowie Zakrzewskiego: Sorel, Berth, Valois* scharakteryzował poglądy tych trzech myślicieli, wskazując, że Zakrzewski najwięcej przejął od Georgesa Sorela, zwanego marksistowskim syndykalistą. Dostrzegając koniec kapitalizmu, Sorel uważał, że marksizm należy odczytywać tylko jako zapowiedź walki klas, a nie ustrój przyszłości. Jego spadkobiercami na Zachodzie byli George Valois i Édouard Berth. Pierwszy był anarchosyndykalistą, ale z czasem jego poglądy ewoluowały w stronę prawicy, założył wtedy L'Action Française, a następnie Faisceau, narodową partię faszystowską. Ostatecznie G. Valois wrócił do idei syndykalistycznych. K. Zakrzewski nie przejął od niego skrajnego antysemityzmu. É. Berth był teoretykiem syndykalizmu rewolucyjnego. Współpracował z G. Valois w periodyku „Les Cahiers du Cercle Proudhon”. Z tym odczytem korelowało wystąpienie dr. Grzegorza Zackiewicza z Uniwersytetu w Białymstoku zatytułowane *Wokół biografii Kazimierza Zakrzewskiego*, w którym autor umiejscowił poglądy Zakrzewskiego na gruncie polskim. Prelegent wykazał, że koncepcje polityczne Zakrzewskiego miały swe źródła w postnacionalizmie, a następnie przekształciły się w poglądy lewicowe, czego zwieńczeniem był syndykalizm. Prelegent podkreślał także reorientację polityczną uczonego, poczynając od narodowej lewicy poprzez obóz piłsudczyków, aż po lewe skrzydło „rewolucji majowej” z 1926 r. Zwrócił uwagę na zainteresowanie Zakrzewskiego faszyzmem, od którego potem badacz się jednak odwrócił. Doktor hab. Marek Kornat z Polskiej Akademii Nauk w referacie pt. *Ustroje totalistyczne w spojrzeniu Kazimierza Zakrzewskiego* podkreślił, że wedle tego uczonego cywilizacja zachodnia, oparta na wolności jednostki, dobiegała zmierzchu, a wraz z nią kończyła się demokracja parlamentarna, co zmuszało do szukania nowego porządku politycznego. Zdaniem K. Zakrzewskiego żaden ustrój totalitarny nie był w stanie odpowiedzieć na potrzeby ludzi, ponieważ prowadził do destrukcji państw i społeczeństw poprzez swój ideo-

kratyzm i omnipotencję. W rewolucji antyliberalnej historyk widział jedynie moment przejściowy na drodze do nowego ładu. Zamykający rozważania z dziedziny myśli politycznej dr hab. Przemysław Waingertner w odczycie pt. „*Syndykalne państwo wytwórców*”. *Analiza koncepcji ustrojowych Kazimierza Zakrzewskiego*, odtworzył pogląd uczonego, że kapitalizm nie przetrwa, a systemy totalitarne same się zdegenerują, co przemawiało za stworzeniem alternatywnej koncepcji państwa i jego ustroju. Referent zwrócił uwagę na wizję nowego zgromadzenia narodowego czy prerogatyw prezydenta, konkludując, że poglądy ideologa syndykalizmu nie miały wpływu na życie polityczne II Rzeczypospolitej.

Różnorodność poruszanych zagadnień stworzyła pole do ciekawych polemik, które przeplatały wystąpienia prelegentów. Badacze spierali się zarówno o wpływ Stanisława Zakrzewskiego na wybory życiowe i zawodowe jego bratanka, dyskutowali o ewolucji myśli politycznej Kazimierza Zakrzewskiego, rozpatrywali jego teorie syndykalistyczne, jak i debatowali o jego pracy naukowej dotyczącej przelomu antyku i średniowiecza. Rozważania podsumowała dr hab. Maria Nartonowicz-Kot z Uniwersytetu Łódzkiego, podkreślając rozległe spectrum działalności międzywojennego badacza na scenie historii i polityki.

MARTA BIEDRAWA-RACZYŃSKA
UNIwersytet Łódzki*

Sprawozdanie z konferencji naukowej pt. *Łódź w drodze do niepodległości*, Łódź, 18 października 2013 r.

W dniu 18 października 2013 r., w sali Rady Wydziału Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego odbyła się konferencja naukowa *Łódź w drodze do niepodległości*. Organizatorem przedsięwzięcia było Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Łodzi, we współ-

---

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Średniowiecznej.